

Fråga om de intagna vid ett kommunalt behandlingshem hade utsatts för otillåten s.k. kollektiv bestraffning genom att hemmet hade ställt in bl.a. vissa helgaktiviteter

AA vid Svenska Brukarföreningen anförde i en anmälan till JO klagomål avseende förhållandena vid Östtagårdens behandlingshem i Tärnköping, för vilket Stockholms kommun är huvudman. AA gjorde gällande att det hade förekommit s.k. kollektiv bestraffning vid behandlingshemmet. I en till anmälan fogad skrivelse från klienter vid behandlingshemmet anfördes bl.a. följande. En mobiltelefon hade den 5 december 2003 försvunnit från ett personalkontor på behandlingshemmet. Klienterna informerades om att alla helgaktiviteter och ”inköpsresor” skulle ställas in om inte telefonen återlämnades. Eftersom ingen erkände och telefonen inte kom fram genomfördes den kollektiva bestraffningen.

Anmälan remitterades till Socialtjänstnämnden i Stockholms kommun för utredning och yttrande. Socialtjänstnämnden avgav som sitt yttrande en tjänsteskrivelse från socialtjänstförvaltningens kansliavdelning. I yttrandet anfördes i huvudsak följande.

Sammanfattning

Förvaltningen bedömer att händelsen med den försvunna jourtelefonen den 5 december vilken gav anledning till anmälan till JO, ledde till en situation där flera klienter kände sig kränkta. Bakgrunden till detta var en oro på institutionen där personalen hade svårigheter att skapa ett gynnsamt behandlingsklimat. Situationen har nu förbättrats. För att långsiktigt uppnå stabilitet på institutionen inriktas åtgärderna på att göra en översyn av personalschema, förstärka bemanningen, utbildningsinsatser för personalen och förändringar i verksamhetsprogrammet.

Bakgrund

Riksdagens ombudsmän – JO har till socialtjänstnämnden för yttrande överlämnat anmälan från AA, Svenska Brukarföreningen. Anmälan gäller personalgruppen på Östtagårdens behandlingshem och deras agerande den 5 december 2003.

Detta tjänsteutlåtande har utarbetats inom kansliavdelningen i samarbete med HVB Vuxna och Östtagårdens behandlingshem.

Anmälan i sammanfattning

AA uppger att Svenska Brukarföreningen haft kännedom om att det under längre tid funnits problem på Östtagårdens behandlingshem. Då de fått ett konkret exempel på

kollektiv bestraffning från patienter på Östagar den anmäldes händelsen till Riksdagens ombudsmän – JO.

Patienterna beskriver händelsen den 5 december 2003 på följande sätt. En mobiltelefon, s.k. jourtelefon, upptäcktes saknad från det olåsta personalkontoret. Strax efter informerades klienterna om att alla helgaktiviteter och inköpsresor skulle inställas om inte telefonen återlämnades. Då telefonen inte återlämnades genomförde personalen den kollektiva bestraffningen

Östagar dens behandlingshem

Östagar den är belägen i Tärsjö i nordvästra Uppland, 15 mil från Stockholm. Målgruppen är alkohol- och narkotikamissbrukare. Man tar emot män, kvinnor och par. Det finns 15 platser på institutionen. Målsättningen är att i en drogfri miljö göra klienten medveten om sina resurser till förändring. Vistelsen på Östagar den ska ge möjlighet till känslomässig utveckling och skapa förutsättningar för klienten att hantera sin verksamhet utan droger.

Behandlingen består av samtalsgrupper, miljöterapeutiskt arbete och friskvård. Det finns ingen nattbemanning på Östagar den. Klienterna har jour med en anställd som bakjour.

Händelsen den 5 december 2003

Klienter och personal är samstämmiga i sin beskrivning av vad som hände den 5 december 2003. Den mobila jourtelefonen försvann på förmiddagen från kontoret. Den personal som upptäckte att telefonen var borta blev upprörd och arg, samlade ihop klienterna i huvudbyggnaden och krävde att telefonen skulle återlämnas. I annat fall skulle alla aktiviteter utanför Östagar den ställas in.

Jourtelefonen används av den som har kvälls- och nattjour samt medföljer alltid vid gemensamma externa utflykter. Östagar dens ordinarie telefon är kopplad till denna och syftet är att alltid kunna nås.

Den starka reaktionen på den försvunna mobiltelefonen uppger personalen bero på att det en tid varit oroligt på Östagar den. Det fanns misstankar om att klienter använde droger och om att katter utsatts för djurplågeri av klienter. En klient hade även snattat i det närbelägna samhället vilket väckt stor uppståndelse där. Det fanns flera nyinskrivna klienter på institutionen och det var olyckligt för dem att behandlingsvistelsen inleddes med denna oro.

Personalens bedömning var att det var angeläget att stanna upp och försöka skapa ro på institutionen. I den upprörda situationen uttrycktes detta som en kollektiv bestraffning och syftet med att stanna hemma blev otydligt.

Förvaltningens synpunkter

Händelsen med den försvunna mobiltelefonen den 5 december 2003 ledde enligt både klienter och personal till att en inköpsresa ställdes in. Den uppfattades av klienterna som en kollektiv bestraffning. Personalen bekräftar att det fanns fog för denna uppfattning även om syftet var att lugna ner det oroliga läget på institutionen.

I samband med denna händelse fick man också bekräftat att två klienter infört droger och använt dessa på institutionen. Dessa två klienter skrevs ut den 5 och 7 december 2003.

Östagar den befinner sig sedan början av hösten 2003 i ett utvecklingsskede. En dialog och ett arbete pågår mellan ledningen för HVB Vuxna och institutionschefen för att omformulera Östagar dens program utifrån klientgruppen och den relativt nyanställda personalen. Detta har bland annat lett fram till att ytterligare en person ska anställas på Östagar den.

En annan påbörjad åtgärd är att personalgruppen deltar i en utbildning om motivationsarbetets grunder, det professionella arbetssättet, problemförklaringar och det specifika med att arbeta på institutionen.

Personalen som tjänstgjorde den 5 december har tagit upp händelsen med klientgruppen och lämnat en ursäkt till de som känt sig kränkta vid detta tillfälle. Detta har lett till fortsatt dialog mellan klienter och personal om hur verksamheten ska bedrivas på institutionen.

Sammantaget bedömer förvaltningen att händelsen med den försvunna jourtelefonen den 5 december ledde till en situation där flera klienter kände sig kränkta. Bakgrunden till detta var en oro på institutionen där personalen hade svårigheter att skapa ett gynnsamt behandlingsklimat. Situationen har nu förbättrats. För att långsiktigt uppnå stabilitet på institutionen inriktas åtgärderna på att göra en översyn av personalschema, förstärka bemanningen, utbildningsinsatser för personalen och förändringar i verksamhetsprogrammet.

AA gavs tillfälle att yttra sig över remissyttrandet men hördes inte av.

I ett beslut den 25 oktober 2004 anförde *JO André* följande.

En huvudprincip i den svenska rättsordningen är att en person är ansvarig endast för de handlingar som han själv företar. Ett undantag härifrån är att en person kan bli ansvarig för handlingar som företas av någon som står under hans tillsyn eller ansvar enligt särskilda bestämmelser härom. Kollektiva bestraffningar eller kollektiva disciplinära påföljder godtas inte av rättsordningen. Denna princip gäller vid behandlingshemmen lika väl som i samhället i övrigt.

Såvitt utredningen visar fick incidenten med den försvunna mobiltelefonen till följd att alla planerade aktiviteter utanför behandlingshemmet ställdes in tills vidare. Syftet med åtgärden var enligt remissvaret att "lugna ner det oroliga läget" på institutionen.

Jag kan ha förståelse för om personalen bedömde att förhållandena på behandlingshemmet hade trappats upp på ett sådant sätt att det fanns ett behov av att "stanna upp" och snabbt försöka skapa ett mer gynnsamt behandlingsklimat. Jag anser mig inte kunna ha några synpunkter på om det därvid är en adekvat åtgärd att ställa in alla planerade aktiviteter utanför hemmet tills vidare eller om något annat handlingssätt borde väljas. Rent principiellt bör emellertid en sådan åtgärd kunna anses ligga inom ramen för det acceptabla om den bedöms som nödvändig från ren behandlingssynpunkt eller av ordnings- eller säkerhetsskäl.

Vid mötet med klienterna den 5 december 2003, och uppenbarligen även under tiden närmast därefter, presenterades dock åtgärden som vidtagen enbart för att försöka förmå den eller de som hade tagit mobiltelefonen att lämna tillbaka den. Detta innebar att flera klienter kände sig kränkta. De uppfattade att informationen om inställda aktiviteter utgjorde ett hot om kollektiv bestraffning vilket sedan kom att konkretiseras i varje fall genom att en "inköpsresa" ställdes in. Jag anser att klienterna, mot bakgrund av hur saken lades fram för dem, hade fog för sin uppfattning. Det sätt som behandlingshemmets personal hanterade den uppkomna situationen på var därför enligt min mening inte godtagbart.

Det inträffade visar på vikten av att personalen i svårbedömda situationer som den nu aktuella förmår att vara klar över i vilket syfte som olika åtgärder vidtas och även är mycket tydlig i sin information till klienterna om detta. Jag noterar med tillfredsställelse att socialtjänstnämnden har vidtagit flera åtgärder för att förbättra situationen på behandlingshemmet och därvid bl.a. har initierat utbildningsinsatser för berörd personal.